

Ανάλυση στα γεγονότα

«Αλφαβητάρι και καριοφύλλι» στα χρόνια της παγκοσμιοποίησης

Η κρίση στο ελληνικό πανεπιστήμιο

Του ΝΙΚΟΥ ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΥ

Το νέο ελληνικό έθνος κέρδισε την ανεξαρτησία του χάρη «στο αλφαβητάρι και στο καριοφύλλι» πριν από περίπου δύο αιώνες. Τώρα, εν μέσω της παγκοσμιοποίησης, το «αλφαβητάρι» είναι πιο χρήσιμο από το «καριοφύλλι» για τη διατήρηση της εθνικής συνείδησης, την πρόοδο και τον ατομικό αυτοπροσδιορισμό. Η πολιτική εξουσία, ωστόσο, εκτιμά αντίστροφα τα πράγματα. Αυτό δείχνει τουλάχιστον η στιγμή της αλήθειας, η ώρα της κατάρτισης του κρατικού προϋπολογισμού και το χαμηλό ποσοστό των κονδυλίων για την παιδεία.

Ανάμεσα στις γνώμες που διατυπώθηκαν για τη μεταρρύθμιση στον χώρο της ανώτατης εκπαίδευσης και για τις αντιδράσεις της πανεπιστημιακής κοινότητας, εύκολα ξεχωρίζει η πιο αφοριστική και αβάσιμη: «Πρώτη φορά, λέχθηκε, ξεσηκώνονται και διαδηλώνουν τόσο πολλοί νέοι όχι για μια αλλαγή, αλλά για τη συντήρηση». Στην πραγματικότητα, βέβαια, πρυτάνευσαν τα αιτήματα για μια ουσιαστική αλλαγή ακαδημαϊκής πολιτικής. Η άνωθεν προτεινόμενη μεταρρύθμιση αποκρούστηκε άλλοτε ως εικονική κι άλλοτε επειδή ενισχύει την ήδη δεδομένη επιρροή της αγοράς στη γνώση. Μια προσπάθεια περιγραφής, ιδίως της εικονικότητας αυτής, ακολουθεί παρακάτω.

Υποθέτουμε, για λίγο, ότι ένα πανεπιστήμιο έχει ανεπαρκές διδακτικό προσωπικό και ελάχιστους επιστημονικούς συνεργάτες· ότι επίσης οι εγκαταστάσεις του δεν χωρούν ούτε τα φοιτητικά ακροατήρια ούτε τις ερευνητικές μονάδες· ότι ο εξοπλισμός του είναι ελλιπής, οι βιβλιοθήκες χωρίς εμπλουτισμό και ενημέρωση, ελλείπει κονδυλίων. Ακόμη και το διοικητικό προσωπικό σπανίζει, με αποτέλεσμα οι φοιτητές να χάνουν χρόνο στις γραμματείες για απλές γραφειοκρατικές υποθέσεις τους, ενώ η παραμελημένη καθαριότητα ολοκληρώνει το σκηνικό της απαξίωσης.

Συνέδρια και επισκέψεις καθηγητών στο υποθετικό αυτό πανεπιστήμιο διεξάγονται δύσκολα, καθώς τα σχετικά κονδύλια είναι πενιχρά. Η έρευνα επίσης στηρίζεται κυρίως στα ιδιωτικά κονδύλια, με αποτέλεσμα να παραμελούνται τα αντικείμενα που δεν ενδιαφέρουν τη βιομηχανία ή το εμπόριο. Εν μέρει εξαιτίας του παραπάνω κλίματος, εν μέρει με προσωπικά κίνητρα, αρκετοί διδάσκοντες έχουν στρέψει την προσοχή τους κυρίως σε εξωπανεπιστημιακές απασχολήσεις.

Ποια θα ήταν λοιπόν η ουσιαστική αλλαγή για το πανεπιστήμιο αυτό, το οποίο θυμίζει όλα σχεδόν τα ελληνικά; Τι θα χρειαζόταν ώστε να γίνει ανταγωνιστικό απέναντι σε διεθνώς καταξιωμένα πρότυπα; Αβίαστα έρχεται η απάντηση: Απαιτείται η κάλυψη των ελλειμμάτων και, όταν τα μέσα θα υπάρχουν και τα προσχήματα θα έχουν εξαφανιστεί, κινητοποίηση του συνόλου των μελών της πανεπιστημιακής κοινότητας για ουσιαστικές σπουδές. Η επαφή με την αγορά θα είναι πάντοτε από αναπόφευκτη μέχρι και θετική, αρκεί να είναι δευτερεύουσα και να μη φτάνει να αναίρει τη συνταγματικά καθορισμένη (άρθρο 16 παρ. 2 Συντάγματος) βασική αποστολή των πανεπιστημίων.

Αντί όμως για τα παραπάνω αυτονόητα μέτρα, η σύγχρονη πολιτική εξουσία προτείνει τη θέσπιση ιδιωτικών πανεπιστημίων, είτε για τη δημιουργία ενός ωφέλιμου για τα δημόσια πανεπιστήμια ανταγωνισμού, είτε για άλλους αυτοτελείς λόγους. Αντίθετα, τα ελλείμματα που καθορίζουν τη δυσλειτουργία του ελληνικού πανεπιστημίου παραμένουν ακάλυπτα. Ο μόνος ανταγωνισμός που θα προκύψει έτσι με βεβαιότητα χάρη στη «μεταρρύθμιση» θα συναντάται εντός του κρατικού προϋπολογισμού: το ήδη ανεπαρκές κονδύλι του οικείου κωδικού για την ανώτατη εκπαίδευση θα διεκδικείται πλέον εν μέρει και από ιδιωτικά πανεπιστήμια. Το προσχέδιο νόμου που κατατέθηκε από το υπουργείο Παιδείας προβλέπει όντως (άρθρο 7 παρ. 3) την επιχορήγηση των ΑΕΙ από το κράτος αδιακρίτως, είτε είναι δημόσια είτε ιδιωτικά.

Γενικεύοντας με προσοχή: η ιδιωτική οικονομία δεν μπορεί να αμφισβητήσει τους όρους προαγωγής των συμφερόντων της. Γι' αυτό και η κριτική γνώση, καθώς και η βασική και οικουμενικής ωφέλειας έρευνα, μόνο από τον δημόσιο πολιτικό χώρο μπορούν να στηριχθούν. Κατά τα λοιπά, η συνύπαρξη μιας ιδιωτικής εκπαίδευσης, ως συμπληρώματος, είναι ζήτημα ιστορικά και γεωγραφικά προσδιορισμένο. Στη Δυτική Ευρώπη π.χ. η Ιστορία έχει κληροδοτήσει μια αξιοθαύμαστη υποδομή δημόσιας πανεπιστημιακής παιδείας. Στη χώρα μας η αντίστοιχη υποδομή ποτέ δεν έφτασε σε επίπεδα επάρκειας. Αυτό που υποτίθεται ότι θα αξιολογηθεί ως σύστημα, ακόμη δεν έχει κερδίσει την ολοκληρωμένη συγκρότηση και λειτουργία του. Γι' αυτόν, μεταξύ άλλων, τον λόγο οι συγκρίσεις με ξένα πανεπιστήμια προς το παρόν υπαγορεύουν αντιδιαστολές.

Ας εξετάσουμε ένα παράδειγμα: Στη Γερμανία, χώρα με ζηλευτό επίπεδο δημόσιας νομικής παιδείας, ιδρύθηκε ήδη μια ιδιωτική νομική σχολή (Bucerius, στο Αμβούργο). Αξία προσοχής είναι τα εξής: Κατ' αρχάς, οι σπουδές εκεί είναι προσανατολισμένες στη νομική στήριξη της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας, χωρίς να παρέχουν εξίσου τη γενικότερη παιδεία, που είναι παντού αναγκαία σε όσους διακονούν τη Δικαιοσύνη. Κατά δεύτερο, τα δίδακτρα είναι πολύ υψηλά. Τρίτο και κυριότερον, η εισαγωγή φοιτητών γίνεται με το ισχύον για όλους εθνικό σύστημα της Γερμανίας. Αυτό σημαίνει ότι, όπως πριν, πολλοί μένουν εκτός πανεπιστημίου. Αν το πρότυπο αυτό μεταφερόταν στη χώρα μας, οι αποτυγχάνοντες θα έσπευδαν να αναζητήσουν σπουδές στο εξωτερικό και το επιχείρημα της αποφυγής της εκροής συναλλάγματος θα έμενε μετέωρο.

Πολλοί, εν τω μεταξύ, καλόπιστα συμφωνούν ότι μια γενική απόρριψη της μεταρρύθμισης είναι άδικη, αφού αρκετές επιμέρους ρυθμίσεις είναι θετικές. Το ενδεχόμενο της εικονικότητας όμως ελλοχεύει σε απρόσμενους τόπους. Προβλέπεται π.χ. ότι οι φοιτητές κατά μάθημα δεν θα υπερβαίνουν τα 80 άτομα, αλλιώς θα διαιρούνται σε κλιμάκια. Ποιος δεν συμφωνεί με την ιδέα; Για τη Νομική του ΑΠΘ, ωστόσο, αυτό θα προϋπέθετε περίπου 6 αίθουσες για καθένα υποχρεωτικό μάθημα, δηλαδή χώρους πολλαπλάσιους των διαθεσίμων. Αυτός ο πολλαπλασιασμός των αιθουσών είναι αδύνατος στον ορατό χρονικό ορίζοντα.

Προβλέπεται επίσης ότι το ένα τρίτο των εκλεκτόρων στις κρίσεις των καθηγητών θα προέρχεται από άλλο πανεπιστήμιο της χώρας. Ωστόσο, το κόστος εφαρμογής της κατ' αρχήν θετικής αυτής ρύθμισης είναι οικονομικά σημαντικό. Το Τμήμα Νομικής του ΑΠΘ π.χ. έχει περίπου εκατό μέλη στο διδακτικό προσωπικό του, που περνούν από αλλεπάλληλες (τέσσερις) κρίσεις μέχρι να φτάσουν στην τελική βαθμίδα. Σε κάθε κρίση θα πρέπει να μετακινούνται δέκα εκλέκτορες από τις αντίστοιχες σχολές της Αθήνας ή της Κομοτηνής, λαμβάνοντας αποζημίωση για τα έξοδα της μετακίνησής τους. Έχει προαποφασιστεί άραγε η κάλυψη του μεγάλου κόστους ή απλώς οι κρίσεις πλέον θα καρκινοβατούν λόγω απουσιών;

Τα παραπάνω πάντως αποτελούν λεπτομέρειες. Βασικότερο είναι ότι με τον δημόσιο διάλογο έχουν δοθεί απαντήσεις στους βασικούς ισχυρισμούς των υποστηρικτών των ιδιωτικών πανεπιστημίων. Επισημάνθηκε π.χ. ότι η ελληνική αγορά υπηρεσιών δεν χρειάζεται περισσότερους γιατρούς, δικηγόρους ή μηχανικούς (παρά την προτίμηση όσων μεταβαίνουν στο εξωτερικό για σπουδές) και ότι η ανάλογη λειτουργία ιδιωτικών Λυκείων δεν οδήγησε «ανταγωνιστικά» σε βελτίωση των δημοσίων.

Εικονική μεταρρύθμιση συνιστά η πρόταση αξιολόγησης και «ανταγωνισμού» μιας δημόσιας ανώτατης εκπαίδευσης που αφήνεται ελλειμματική, όπως εικονική παρέμβαση θα συνιστούσε τώρα π.χ. μια ενδεχόμενη αλλαγή της υπουργού Παιδείας από το πόστο της. Ουσιαστική θα είναι μόνον η αλλαγή που θα αφορά τις πραγματικές συνθήκες της σημερινής υστέρησης του δημοσίου πανεπιστημίου.

* Καθηγητής Νομικής στο ΑΠΘ